

Sociale --- transitie

De stad als bron van sociale innovatie

Naar een sensitieve stad

Stijn Oosterlynck

Docent stadsociologie en woordvoerder van Centrum Ongelijkheid, Armoede,
Sociale Uitsluiting en de Stad (OASeS), Universiteit Antwerpen

De verschillende transitie die onze maatschappij doormaakt — op het vlak van ecologie, economie, technologie en demografie — zetten de basis van ons “samen-leven” onder druk. Stijn Oosterlynck van OASeS stelt dat een nieuwe samenleving nieuwe vormen van solidariteit vergt. De klassieke vormen van solidariteit, gebaseerd op gedeelde waarden en normen, intercultureel contact en begrip of sociale strijd, volstaan niet meer. Hij stelt een nieuwe vorm van solidariteit voor die de troeven van de stad — densiteit en dichtheid — aanwendt als bron van sociale innovatie.

01

“Nieuwe vormen van solidariteit genereren is geen academische oefening of kan niet het voorwerp vormen van een groot masterplan. Het is integendeel zaak om een grote gevoeligheid aan de dag te leggen voor lokale en dikwijls heel bescheiden experimenten met dit nieuwe samenleven en deze te versterken en ondersteunen. Het vergt een focus op sociale innovatie”

03

“Stedelijke actoren zoals sociaalartistieke of buurteconomische organisaties, opbouw- en straathoekwerkers, stedelijke actiegroepen of lokale ondernemers worden al te vaak slechts benaderd door de overheid als er zich een (overlast) probleem stelt. Ze krijgen zelden de kans om hun rijke inzichten in het functioneren van de stedelijke samenleving te delen met de centrale overheden. Zo gaat veel lokale kennis over sociale innovatie verloren”

02

“In een maatschappelijke context waar gedeelde waarden en normen, zeker in multiculturele en sociaal sterk ongelijke steden, geen evidente startpositie zijn en een nieuwsgierigheid in de andere (in culturele zin) dikwijls geen verworvenheid is, biedt het ruimtelijk register van plaats een aanknopingspunt om solidariteit te herdenken”

04

“Een sociaal innovatiebeleid kan leren van de ervaringen van het technologisch innovatiebeleid. Mogelijke instrumenten zijn zaageld, logistieke steun, netwerking-initiatieven, prototypesteun en het aanbieden van financiële doorgroei-mogelijkheid voor succesvolle sociale innovatieacties”

De samenleving is niet meer. De stelling klinkt als een provocatie. Toch stelt deze uitspraak een fundamentele vraag aan de orde: wat maakt een maatschappij meer dan de optelsom van individuen? Hoe groeien in een maatschappij duurzame sociale verbanden die het samenleven ondersteunen en vorm geven? Wat creëert gemeenschappelijkheid in belangen, visies en ervaringen? Het is de vraag naar het bindmiddel van de individuen en groepen die een bepaalde ruimte, of die nu materieel of virtueel is, met elkaar delen. Het is ook de basiskwestie die voorligt in de sociologie, een wetenschappelijke discipline die geboren is in tijden van grote maatschappelijke transitieën en de bijbehorende politieke onrust.

De stelling “de samenleving is niet meer” wil suggereren dat deze vragen vandaag meer dan ooit actueel zijn. Onze maatschappij maakt verschillende diepgaande transitieën door die niet alleen het milieu, de economie en onze technologische infrastructuur op de proef stellen, maar ook de fundamenteën van het samenleven zelf uitdagen. De term transitie wordt hier enigszins afwijkend niet gebruikt om te verwijzen naar een instrument om aan te sturen op radicale verandering, maar naar een feitelijk proces. Door transitieën hier niet te zien als door strategische planners of *change designers* geplande of anderzijds gestuurde ontwikkelingen, wil ik de aandacht vestigen op de weerbaarheid van het samenleven zelf. De samenleving reageert op de uitdagingen die op haar afkomen. Die reacties, individueel of collectief, ongepland of intentioneel, zijn niet de context waarbinnen het transitiegebeuren zich afspeelt, maar maken integraal deel uit van het transitieproces. Transitieën vergen dus het herdenken en heruitvinden van de samenleving. Dit herdenken en heruitvinden is al aan de gang, maar wordt dikwijls niet als dusdanig herkend.

Het transitieproces dat onze maatschappij doormaakt is (minstens) vijfvoudig. Het neemt een demografische, ecologische, sociaaleconomische, sociaalruimtelijke en bestuurlijke vorm aan. De eerste transitie is de *demografische transitie*. Onze bevolking verkleurt aan een snel tempo, vooral in de grootsteden en regionale steden, maar in toenemende mate ook daarbuiten. De verkleuring is ook steeds complexer. Diversiteit wordt superdiversiteit.¹

Immigratie gaat niet alleen meer over Zuid-Europeanen, Marokkanen of Turken, maar over nieuwkomers vanuit alle hoeken van de wereld. “Superdiversiteit” werpt de vraag op wat nog gemeenschappelijk is tussen die culturele gemeenschappen en de mengvormen ertussen. Onze bevolking vergrijsst en verzilverd ook. Dit zet de relaties tussen de generaties ook onder druk. In het pensioen-debat wijzen zelfbenoemde vertegenwoordigers van de jongeren oudere generaties met de vinger voor het vasthouden aan verworven rechten. In stedelijke publieke ruimtes vinden veel conflicten hun oorsprong in de wederzijdse ergernis tussen het ruimtegebruik van jongeren en ouderen. Maar in de steden vergrijsst de bevolking niet alleen, maar vindt ook een vergroening — een toename van het aantal kinderen en jongeren — van de bevolking plaats. Om het maatschappelijk potentieel van die veranderende demografische samenstelling te valoriseren zijn ingrijpende investeringen nodig, maar ook het vormen van nieuwe duurzame sociale verbanden.

Daarnaast is er sprake van een *ecologische transitie*. Regelmatig wordt bericht over onze onhoudbare ecologische voetafdruk. Lokaal ontstaan er experimenten met “transitienetwerken”, “voedselteams”, enzovoort, terwijl ontwikkelingslanden en Westerse sociaalecologische bewegingen oproepen tot meer “klimaatrechtvaardigheid”, soms zelfs met de eis aan ontwikkelde, Westerse economieën om hun ecologische schuld aan hen af te betalen.² In reactie op deze groeiende bezorgdheid over de slechte staat van onze leefomgeving ontstaan alternatieve, ecologisch meer duurzame manieren

van produceren en consumeren. Die creëren dikwijls andere sociale relaties, bijvoorbeeld meer direct contact tussen producent en consument, lokale inbedding van productieactiviteiten, enzovoort.

De derde transitie is de *sociaaleconomische transitie*. Ondanks een goed economisch klimaat (althans tot 2007) en een toenemende dynamiek op de arbeidsmarkt nam de (financiële) armoede in Europa niet af. Sinds de globale financieel-economische crisis, die in 2008 ontstond op de oververhitte Amerikaanse vastgoedmarkt en al gauw een bankencrisis werd en nog later — na de redding van de banken door de overheid en een vertragende economie — een schulden crisis, domineert een soberheidsagenda de sociaaleconomische discussie. Die soberheidsagenda stelt de sociale cohesie in de Europese samenlevingen op de proef. Daarnaast ontstonden de voorbije decennia nieuwe vormen van sociale uitsluiting en nieuwe sociale risicogroepen, zoals bijvoorbeeld éénoudergezinnen, werkloze huishoudens en huishoudens met een laaggeschoolde mannelijke kostwinner.³ Ondertussen wordt de discussie over de houdbaarheid van de welvaartstaat steeds vaker gekoppeld aan het migratievraagstuk. Het nationaal sociaal contract dat de verdeling van de welvaart in de ganse naoorlogse periode stutte, staat dus in toenemende mate onder druk. Lokaal ontstaan echter hier en daar experimenten om de welvaartstaat te herdenken en de contouren van een nieuw sociaal pact te beschrijven.⁴

Het sociaal-artistisch project De Site in de Gentse Rabotwijk stimuleert bewoners om een stuk braakland in gebruik te nemen. Het project genereerde een on-schatbare kennis over de buurt.

© Michael De Lausnay

De Antwerpse stadsdienst Opsinjoren ondersteunt bewonersinitiatieven die streven naar gezellige, veilige en propere straten.

© Michael De Lausnay

Ten vierde is er ook de *sociaalruimtelijke transitie*, een transitie die nogal eens met de term globalisering geduid wordt.⁵ In de eerste vier decennia na de Tweede Wereldoorlog vormde de nationale staat de vanzelfsprekende ruimtelijke context waarbinnen het samenleven zich op sociaal, cultureel, politiek en economisch vlak organiseerde. Alles wat de nationale grenzen oversteeg werd *internationaal* genoemd, een beweging en uitwisseling tussen nationale staten. Vandaag oogt het plaatje complexer. De container van de nationale staat lekt aan alle kanten en grenzen vervagen, althans voor goederen, diensten en kapitaal en een aanzienlijke groep bevoorrechte wereldburgers. Er ontstaan grensoverschrijdende regionale samenwerkingsverbanden zoals de Eurometropool Rijsel-Kortrijk. De Europese Unie is niet zomaar een internationale organisatie. Ze ontwikkelt een eigen dynamiek en is zo veel meer dan de optelsom van nationale regeringen of bevolkingen in Europa. Ze stuwt een proces van Europeanisering. Door de Erasmusprogramma's in het hoger onderwijs neemt het mentale belang van nationale grenzen in onderwijs en later — althans zo hoopt men — in arbeidsmarkt verder af. Ook massale niet-Europese migratiestromen, al dan niet illegaal, relativeren de nationale grenzen. De ruimtelijke context waarbinnen het samenleven het best georganiseerd kan worden, stedelijk, regionaal, nationaal of Europees (of een combinatie ervan), is de inzet geworden van een diepgaand maatschappelijk debat. Ondertussen creëren de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën nieuwe, virtuele sociale ruimtes. Alhoewel de digitale transitie de maatschappelijke interactie niet helemaal uit de bestaande sociaal-ruimtelijke verbanden licht, stimuleert het toch contacten en netwerken over nationale en andere grenzen heen en vergemakkelijkt het gemeenschapsvorming over grote fysieke afstanden.

Tot slot is er de *bestuurlijke transitie*. De bestuurlijke transitie is niet zomaar een afgeleide van de vier voorgaande transities. Al te vaak wordt de overheid gezien als een actor die zich aanpast aan externe maatschappelijke trends, terwijl ze zelf heel dikwijls mee die trends vormgeeft. Zo waren het politieke beslissingen van nationale overheden die de globalisering van de economie en financiële markten aanvuurden.⁶ Overheden hebben de voorbije decennia actief hun eigen rol herbepaald. Ze traden terug uit de markteconomie door instrumenten voor economische interventie op te geven en meer ruimte te maken voor privaat initiatief. Ze maakten het sociaal beleid restrictiever, maar namen tegelijkertijd een grotere rol op in het arbeidsmarktsbeleid en investeerden in hun repressiefunctie.⁷ De overheid ging zich de voorbije decennia ook anders verhouden tot het maatschappelijk middenveld. Middenveldorganisaties nemen steeds vaker een rol op in de uitvoering van het beleid, maar geven daar een stuk autonomie voor op. Het resultaat is een bestuurlijk model waar het beleid niet alleen meer top down uitgaat van de overheid, maar van een diffuus — en dikwijls weinig transparant — netwerk van organisaties uit het middenveld, de overheid, de semipublieke sector en de private sector. Deze bestuurlijke transitie werpt de vraag op wie welke maatschappelijke verantwoordelijkheid draagt en moet dragen.

Solidariteit herdenken

De samenleving herdenken en heruitvinden doorheen de meervoudige transitieprocessen die vandaag plaats vinden vergt nieuwe vormen van solidariteit. Solidariteit is een lastig idee. Enerzijds is solidariteit als begrip alomtegenwoordig in het maatschappelijk debat, en in toenemende mate ook opnieuw in het wetenschappelijke debat.⁸ Anderzijds is het bijzonder moeilijk er een sluitende en eenduidige definitie van te geven. Solidariteit gaat om het delen van middelen uit groepsloyauteit of vanuit het besef van een gedeeld lot.⁹ Het is een geheel van praktijken dat zich op het collectieve niveau situeert (waar bijvoorbeeld altruïsme eerder een kenmerk van relaties

tussen individuen is).¹⁰ Solidariteit houdt ook niet noodzakelijk wederkerigheid in, wat wel het geval is voor sociaal kapitaal. De verwachting iets terug te krijgen vormt dus niet de basis van solidariteit, alhoewel dit wel het gevolg van een handeling van solidariteit kan zijn.

Het waren vooral sociologen die solidariteit in de loop van de negentiende eeuw centraal plaatsten in het functioneren van de samenleving.¹¹ Die sociologen, onder meer August Comte en Emile Durkheim, waren bezorgd om de stabiliteit van de maatschappij in de nasleep van de Franse Revolutie en het ondermijnen van de sociale integratie door het opkomende individualisme in kapitalistische maatschappijen. Het concept solidariteit, met zijn verre historische wortels in het Romeins recht en de Christelijke idee van broederlijkheid, werd opgepoetst om op zoek te gaan naar de sociale mechanismen die sociale orde en cohesie genereren in een maatschappij. Comte zag die in de continuïteit die maatschappijen kenmerkt. Onze onderling gedeelde afhankelijkheid van de collectieve ervaringen en hulpmiddelen die van vorige generaties op de huidige generatie overdragen worden creëren sociale relaties in het heden. Dit gegeven onderdrukt egoïsme en plaatst, aldus Comte, collectief welzijn centraal in het sociaal leven.

Om de verschillende bevolkingsgroepen — autochtonen en allochtonen, jongeren en senioren, gezinnen met kinderen — dichter bij elkaar te brengen, ondersteunt de stad Aalst de bewoners om zelf evenementen te organiseren in hun wijk.

© Michael De Lausnay

Durkheim dacht verder na over die vraag en kwam tot de conclusie dat we in een moderne kapitalistische maatschappij solidair zijn met elkaar omdat de complexe arbeidsverdeling ons afhankelijk van elkaar maakt. Ieder van ons brengt slechts een klein deel voort van wat nodig is om te leven en voor de rest zijn we afhankelijk van wat anderen voortbrengen. Dit bewustzijn van onze onderlinge afhankelijkheid beweegt er ons toe om solidair te zijn. De hogere nood aan sociale interactie en samenwerking die ontstaat uit die situatie van feitelijke afhankelijkheid creëert de sociale relaties die aan de grondslag liggen van solidariteit. De creatie van nieuwe sociale relaties was een cruciaal gegeven omdat de groeiende sociale en ruimtelijke mobiliteit in de vroege industriële maatschappij de traditionele sociale verbanden zoals de uitgebreide familie of het dorp erodeerden. Durkheims begrip van solidariteit leeft verder in de Franse republikeinse traditie. In die traditie wordt de sociale band tussen individu en samenleving gevoed door een collectief bewustzijn, het besef van samen met anderen deel uit te maken van een samenleving die gestoeld is op bepaalde gedeelde waarden en normen.¹²

Nog een andere bron van solidariteit in de moderne maatschappij vinden we terug bij Max Weber, een andere grondlegger van de sociologie. Solidariteit ontstaat volgens Weber wanneer mensen een groep vormen om sociaal strijd te voeren over economische middelen en status. De dynamiek van sociale strijd en de identificatie met één bepaalde groep in die strijd genereert een sterke solidariteit. Maar in tegenstelling tot Durkheim kan niet iedereen in een maatschappij beroep doen op die solidariteit. Het is een vorm van solidariteit die niet alleen integreert maar ook verdeelt, die sommigen insluit en anderen uitsluit.

Dit korte overzicht van hoe klassieke sociologen via solidariteit de basis van het menselijk samenleven in een moderne maatschappij probeerden te vatten is niet zomaar een academische oefening, maar heeft bijzondere maatschappelijke relevantie. Tonen hoe sociale wetenschappers in de negentiende eeuw, geconfronteerd met allerlei maatschappelijke transitieprocessen en politieke instabiliteit, op zoek gingen naar de sociale mechanismen die orde en cohesie geven aan het samenleven, kan ons vandaag helpen scherp te zien in de sociale transitie die we doormaken. Het suggereert dat een nieuwe samenleving nieuwe vormen van solidariteit vereist. Ook vandaag worden we geconfronteerd met fundamentele maatschappelijke transities, die bestaande sociale verbanden en manieren van samenleven op losse schroeven zetten. Nieuwe vormen van solidariteit zijn nodig, niet zozeer ter vervanging van, maar eerder ter ondersteuning en aanvulling van de bestaande, ingeburgerde solidariteitsmechanismen.

Het korte overzicht van het sociologisch denken rond solidariteit toonde het al: solidariteit kan op verschillende manieren ontstaan of gegenereerd worden. Eén, ook vandaag erg populaire manier om solidariteit te genereren, is via gedeelde waarden en normen. Onder meer de demografische transitie, vooral dan de opkomst van de multiculturele en superdiverse samenleving, stimuleert dit communautaire denken. Een tweede mogelijkheid, ook al sterk gevoed vanuit het debat over de multiculturele samenleving, is het stimuleren van intercultureel contact en begrip. Door de andere te ontmoeten leren we diens levenswijze en visies kennen en betonen we ons solidair over de culturele grenzen heen. Een derde sociaal mechanisme om solidariteit te bevorderen is via sociale strijd. Groepsvorming om een gemeenschappelijke tegenstander te bekampen is van alle tijden, al verschuiven de assen waarrond dit conflict plaatsvindt. In deze tekst willen we nog een andere manier om solidariteit te genereren voorstellen, een manier waar de troeven van de stad — densiteit en dichtheid — uitgespeeld worden om sociaal te innoveren en zo tot een nieuwe solidariteitsbasis te komen.

Een nieuw ruimtelijk register: plaats en solidariteit

Iedere nieuwe samenleving vergt een nieuwe vorm van solidariteit. De sociaalruimtelijke transitie die we meemaken stelt het ruimtelijk register waarin solidariteit gegenereerd wordt in vraag. De nationale welvaartstaat blijft ook de komende decennia hoogstwaarschijnlijk een belangrijke institutionele drager van solidariteit, net zoals de zoektocht naar gedeelde nationale waarden en normen niet zal stoppen. Toch knagen (onder meer) superdiversiteit, de vergrijzing, de groeiende ongelijkheid en de ecologische kwestie aan de bestaande vormen van op nationale leest geschoeide solidariteit. Daarom is het nodig om andere ruimtelijke registers te verkennen, bijvoorbeeld plaats. Plaats is het ruimtelijk register dat nabijheid en ruimtelijke inbedding benadrukt.¹³ In een maatschappelijke context waar gedeelde waarden en normen, zeker in multiculturele en sociaal sterk ongelijke steden, geen evidente startpositie zijn en een nieuwsgierigheid in de andere (in culturele

zin) dikwijls geen verworvenheid is, biedt het ruimtelijk register van plaats een aanknopingspunt om solidariteit te herdenken.

Vertrekken vanuit plaats om nieuwe vormen van solidariteit te genereren¹⁴ maakt het mogelijk om gedeelde waarden en normen niet als uitgangspunt (maar eventueel wel als doelstelling) te nemen en een directe aanleiding te creëren om de andere ontmoeten. Bewoners en gebruikers van een bepaalde plaats hoeven dan niet veel te delen of gemeenschappelijk te hebben, behalve de plaats die ze samen bewonen en/of gebruiken. Hieruit kan een “politiek van nabijheid” nagestreefd worden.¹⁵ In een politiek van nabijheid wordt ruimtelijke nabijheid ernstig genomen als aanleiding om een debat te openen over wat het betekent om die plaats te bewonen en/of te gebruiken en welke gedeelde verantwoordelijkheid daaruit volgt. In een dergelijk debat is geen plaats voor geprivilegieerde partijen, ook niet op basis van argumenten van “autochtonie”. Wat telt is dat men nu een plaats deelt, niet hoelang men die plaats al gebruikt of er woont. Een politiek van nabijheid is allesbehalve evident. Het veronderstelt dat de betrokkenen sociale mix aanvaarden en geen segregatie op sociaaleconomische, ethnische of leefstijlgronden nastreven. Het vereist bovendien het (minstens tijdelijk) opschorten van de ongelijke machtsrelaties onder bewoners en gebruikers van een bepaalde plaats. Het al dan niet geloofwaardig kunnen dreigen met “vertrekken” ondergraaft een politiek van nabijheid.

Het kan niet de bedoeling zijn van een politiek van nabijheid om van een plaats een eiland in de wereld te maken. Net de inbedding van die plaats in ruimere sociale en ruimtelijke netwerken wordt het voorwerp van debat. Op die manier kunnen nieuwkomers (maar ook anderen) aspecten van andere plaatsen waar ze leefden en/of zich mee verbonden weten inbrengen in het debat. Tegelijkertijd wordt het gecreëerde gevoel van verantwoordelijkheid niet beperkt tot de plaats waar men woont of die men gebruikt. Een solidariteit die zich beperkt tot plaats zou de sociaal-ruimtelijke transitie die we doormaken in een weinig duurzame richting sturen, namelijk die van de concurrentie tussen plaatsen. Bovendien zou ze leiden tot een erg enge visie op de ecologische transitie, omdat ze de onvermijdelijke biofysische interactie met andere plaatsen ter wereld zou miskennen.¹⁶ Om de ecologische transitie in een sociaal rechtvaardige richting te sturen, is het niet voldoende om duurzame productie en consumptie op één bepaalde plaats te creëren, als dit tegelijkertijd betekent dat ecologische belastende productieprocessen en het afval dat de plaatselijke consumptie creëert verschuift naar andere regio's, landen en werelddelen. Anderzijds biedt de focus op plaats ook aanknopingspunten voor een ecologische transitie, aangezien aan plaats allerlei positieve duurzaamheidswaarden toegeschreven worden.¹⁷ Tegelijkertijd geeft het ook sociaal vorm aan de verdichtingsagenda die centraal staat in de ruimtelijke transitie.

De stad als laboratorium voor sociale innovatie

Nieuwe vormen van solidariteit genereren is geen academische oefening of kan niet het voorwerp vormen van een groot masterplan. Het is integendeel zaak om een grote gevoeligheid aan de dag te leggen voor lokale en dikwijls heel bescheiden experimenten met dit nieuwe samenleven en deze te versterken en ondersteunen. Het vergt een focus op sociale innovatie. De sociale transitie waar onze samenleving voor staat vergt meer dan louter technologische en marktgerichte innovatie.¹⁸ Technologieën en de markt kunnen de sociale transitie mee ondersteunen, maar de essentie van een sociale transitie is sociale innovatie. Sociale innovatie heeft drie componenten.¹⁹ Sociale innovatie is vooreerst gericht op het bevredigen van menselijke behoeften. Die menselijke behoeften

vallen niet samen met een economische vraag en vergen meer dan een technische oplossing. Sociale innovatie impliceert dan ook, ten tweede, een transformatie van de sociale relaties tussen mensen in het algemeen en sociale groepen in het bijzonder. Het is door de verhoudingen tussen mensen — het samen leven — te veranderen dat menselijke behoeften meer adequaat gelenigd worden. Die transformatie van menselijke verhoudingen — en hier zijn we bij de derde component aangekomen — vergt *empowerment* via sociaal leren, bewustmaking en -wording en de sociaal-politieke collectieve mobilisatie van mensen die hun behoeften willen vervuld zien.

Sociale innovatie moet het samenleven voldoende weerbaarheid en aanpasbaarheid geven om met de maatschappelijke transitie die gaande zijn om te kunnen gaan. Dit vergt lerende sociale attitudes, het experimenteren met nieuwe sociale verhoudingen tussen oud en jong, autochtoon en allochtoon, arm en rijk en mens en leefomgeving. Dit vereist om aan de slag te gaan met nieuwe en creatieve vormen van collectieve mobilisatie. Teruggrijpend naar een klassiek idee in de stadsociologie zijn steden bij uitstek laboratoria van sociale innovatie. Het is in grootsteden dat de kiemen van een nieuwe, eenentwintigste-eeuwse samenleving te vinden zijn. De maatschappelijke transitie doen zich daar niet alleen het scherpst voor, ook de creativiteit en het engagement om ermee om te gaan is daar het meest aanwezig. Dichtheid en nabijheid, de essentiële kenmerken van de stad, bieden eens te meer maatschappelijke meerwaarde.

De sociaal-artistieke organisatie Recyclart ijverde in Brussel voor de aanleg van het skatepark op het Urulinenplein. Een gedeelte leidt tot gedeelde verantwoordelijkheden.

© Michael De Lausnay

Naar een sensitieve stad

De stad is een geschikt laboratorium om nieuwe vormen van solidariteit te verkennen. De stad is een bron van sociale innovatie, die aangewend kan worden om de aan de gang zijnde transitie in te bedden in processen van sociaal leren, nieuwe sociale relaties en collectieve mobilisatie. Om de laboratoriumfunctie van de stad en haar sociaal innovatief potentieel maximaal te valoriseren moet een stedelijk sociaal innovatiebeleid gevoerd worden. De ontwikkeling van zo'n beleid moet resulteren in een "sensitieve stad", een stad waar het bestuur gevoelig is voor de samenleving die er vorm krijgt en zoveel als mogelijk verder bouwt op het sociaal innovatieve potentieel dat er aanwezig is.

Een stedelijk sociaal innovatiebeleid voor een sensitieve stad beantwoordt aan drie kenmerken:

01

Het beleid vertrekt vanuit de bestaande praktijken waar bewoners en gebruikers van de stad ruimtelijke nabijheid aangrijpen om een gedeelde verantwoordelijkheid voor die plaats op te nemen en de demografische, sociaaleconomische, ecologische en sociaalruimtelijke transitie op zo'n manier vorm geven dat bewoners en gebruikers zelf beter uitgerust zijn om collectief aan hun noden te voldoen. Het stadsbestuur moet dus in haar interventies vertrekken en uitgaan van de bestaande samenleving en haar potentieel, eerder dan deze te negeren en er een andere voor in de plaats te willen stellen.

02

Het stadsbestuur en andere overheden ondersteunen experimenten die solidariteit genereren door te vertrekken vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid voor de plaats waar mensen wonen of die ze gebruiken. Ze ontwikkelt daartoe een sociaal innovatiebeleid, dat organisaties en collectieve initiatieven financieel ondersteunt in de verschillende fasen van de innovatiecyclus. Een dergelijk beleid kan leren van de ervaringen van het technologisch innovatiebeleid, zonder de specificiteit van sociale innovatie uit het oog te verliezen. Mogelijke instrumenten zijn "zaaigeld", logistieke steun, netwerkinginitiatieven, prototypesteun, steun voor onderzoek naar sociale innovatie en het aanbieden van financiële doorgroeimogelijkheid voor succesvolle sociale innovatie acties.

03

De stedelijke en andere overheden nemen een lerende houding aan naar de stedelijke actoren die werken vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid voor de plaats waar ze wonen of die ze gebruiken en dagelijks experimenteren met praktijken die nieuwe vormen van solidariteit genereren. Die stedelijke actoren zijn onder meer sociaalartistieke organisaties, opbouw- en straathoekwerkers, sociale en buurteconomische actoren, stedelijke actiegroepen, lokale ondernemers, enzovoort. Al te dikwijls worden die actoren enkel benaderd als er zich een (overlast)probleem stelt. Voor de stedelijke actoren die met overheidssubsidies werken geldt dat zij dikwijls te zeer kwantitatief en enkel op output beoordeeld worden, waardoor ze niet de kans krijgen de rijke inzichten in het functioneren van de stedelijke samenleving die ze opbouwen te delen met de centrale overheden. Zo gaat veel lokale kennis over sociale innovatie verloren.

Een voorbeeld: de Precaire Puzzel

Het Precaire Puzzel-initiatief ontstond in 2010 in de achtergestelde Gentse wijk de Brugse Poort. Het stadsbestuur investeerde er de voorbije jaren in het kader van het stadsvernieuwingsproject “Zuurstof voor de Brugse Poort” veel in de leefbaarheid van de wijk. Het bestuur slaagde er samen met een aantal lokale partners in de beeldvorming rond de wijk om te keren van een verloederde arbeiderswijk naar *the place to live* voor alternatieve stedelijke middenklassers. Dat niet iedereen zich daar in kon vinden bleek bij de fototentoonstelling “Lijn 3”, waarin door middel van een reeks aangrijpende foto’s aandacht gevraagd werd voor de vergeten onderkant van de samenleving in de Brugse Poort. Uit de geanimeerde discussies tussen lokale organisaties over deze tentoonstelling ontstond het idee om een rondetafel voor terreinwerkers in de Brugse Poort te organiseren en samen een engagement voor een meer solidaire buurt op te nemen.

Meer dan zestig terreinwerkers, zowel vrijwilligers als professionals, legden op de rondetafel de “precaire puzzel” van de wijk. In de voormiddag kreeg iedere aanwezige enkele minuten toebedeeld om het hart te luchten over zijn of haar ervaring met precaire situaties in de buurt. Welke problemen raken maar niet opgelost? In de namiddag gingen de aanwezigen aarzelend op zoek naar mogelijke oplossingen en antwoorden. Het resultaat was een waslijst precaire situaties, groepen en plaatsen waar terreinwerkers dagelijks mee geconfronteerd worden en een lijst met mogelijke actiepunten. Een stuurgroep ging met dit materiaal aan de slag en distilleerde er een “Charter voor de Brugse Poort”, met tien intenties voor een solidaire buurt, en een actieprogramma uit. In dat actieprogramma staan een aantal beleidsaanbevelingen, maar belangrijker is dat de lokale organisaties zelf actie ondernemen, bijvoorbeeld rond goed nabuurschap, precaire huisvestingsituaties en verkeersveiligheid. Ze vertaalden bovendien het charter in een tiental talen en trokken er van huis naar huis mee om zoveel mogelijk bewoners bij het Precaire Puzzel-initiatief te betrekken.

CHARTER VOOR DE BRUGSE POORT - DE 10 INTENTIES

De Brugse Poort gaat **armoede** te lijf
Heel veel mensen in de Brugse Poort komen niet rond

De Brugse Poort investeert in **lokale werkgelegenheid**
Te veel mensen vinden hun weg niet naar een zinnvolle tewerkstelling

De Brugse Poort biedt **betalbare en kwalitatieve huisvesting**
Veel mensen moeten een aanzienlijk deel van hun inkomen besteden aan woningen met weinig comfort

De Brugse Poort staat borg voor een **transparante, laagdrempelige en kwalitatieve dienstverlening** in de wijk
Het gebeurt nog te vaak dat buurtbewoners niet weten waarheen met vragen over dienstverlening

De Brugse Poort streeft naar een **gezond leven** voor iedereen
En toegankelijke gezondheidszorg en gezonde levensomstandigheden zijn er niet voor iedereen

De Brugse Poort pakt de **drugsproblematiek** aan
De druk van dealers en gebruikers op de wijk is te groot

De Brugse Poort wordt een **verkeersveilige buurt**
Onder meer op de drukke verkeersassen in de Brugse Poort is de situatie verre van veilig

De Brugse Poort is een **kind- en jeugdriendelijke buurt** en wil in het bijzonder haar **jongvolwassenen** ondersteunen
Te veel jongeren vinden hun eigen plaats niet in de Brugse Poort

Samen met iedere Brugse Poorter, denken we na over en werken we aan een **goed nabuurschap** en een **aangename buurt**
Verzuurde reacties ontstaan vaak door te weinig onderlinge contacten

De Brugse Poort ziet haar **diverse en multiculturele samenstelling** als een rijkdom
De wijk wordt te vaak omschreven als louter en alleen problematisch

ONDERTEKEND DOOR:

ACV Brugse Poort/Malem/Rooigem; Al Fath Moskee; Al Markaz Al-Tarbiawi Moskeevereniging; Anarchistisch Centrum; Bond Moysen - vzw Thuiszorg; Bond Moysen - Dienst Maatschappelijk Werk O-V; basisschool de Boomhut; Brede School Brugse Poort; stad Gent; Kinderdagverblijf De Bron; stad Gent; Buurtbibliotheek Brugse Poort; stad Gent; Buurtwerk Brugse Poort - Malen; stad Gent; Centrum voor Ambulante Begeleiding CAB; Chiro Sint-Jan; Circusplaneet vzw; dienst Cultuurparticipatie; stad Gent; Dekenij Bevestigingslaan Brugse Poort; Ecofolie vzw; De Eenmaking / El Wahda / Birlesim vzw; Familiezorg Brugse Poort; basisschool de Feniks; stad Gent; STIBO de Feniks; stad Gent; Gebiedsgerichte Werking; stad Gent; Inlooppceentrum Pannestraat - CAW Artevelde; Inloopteam Kind & Preventie; Integratiedienst; stad Gent; Jong vzw - BOP project; Jong vzw - Gebiedsteam Brugse Poort; regioteamleden consultatiebureau Bevestigingslaan Kind en Gezin; basisschool 't Kintek; Kinderdagverblijf 't Kintebuis; stad Gent; Kringloopwinkel Brugse Poort; Liberale Mutualiteiten; Welzijnsbureau Brugse Poort - OCMW Gent; basisschool de Octopus; stad Gent; Opere Roma vzw; basisschool 't Pagadderke; stad Gent; STIBO 't Pagadderke; stad Gent; STIBO de Palmboom; stad Gent; Kinderdagverblijf de Palmboom; stad Gent; Parochie Sint-Jan-Baptist; basisschool het Perenboompje; stad Gent; STIBO het Perenboompje; stad Gent; basisschool de Piramide; stad Gent; sociaal restaurant Het Poorthuis (Atejee vzw); Riniia vzw; Samenlevingsopbouw Gent vzw; Sociale Dienst Brugse Poort vzw; Straathoekwerk Brugse Poort; stad Gent; Tiens Tiens; VIP-school de Toren van Babel; stad Gent; Trafiek vzw; Transitie Brugse Poort; Bij 'de Vrije Gasten' vzw; Vereniging voor Ontwikkeling en Emancipatie van Moslims (V.O.E.M.) vzw; Wijkgezondheidscentrum Brugse Poort; Woonwinkels Brugse Poort/Rooigem; stad Gent

Het bewonersinitiatief “Precaire Puzzel” in Gent leidde tot een “Charter voor de Brugse Poort”, met tien intenties en een actieprogramma voor een solidaire buurt.

-
- 1 Jan Blommaert, "Superdiversiteit", *Samenleving en politiek*, 2011, pp. 24-35.
  - 2 J. Roberts, Timmons and Bradley C. Parks, "Ecologically Unequal Exchange, Ecological Debt, and Climate Justice", *International Journal of Comparative Sociology* 50, 2009, pp. 385-409
  - 3 Gosta Esping-Andersen, "Inequality of incomes and opportunities" in A. Giddens and P. Diamonds, *The Egalitarian Challenge*, Polity Press, Cambridge, 2005, pp. 8-38
  - 4 Patrick Janssens, Frank Vandenbroucke and Bea Cantillon, *Voor wat hoort wat, naar een nieuw sociaal contract*, De Bezige Bij, Antwerpen, 2011
  - 5 Neil Brenner, *New state spaces. Urban governance and the rescaling of statehood*, Oxford University Press, 2004
  - 6 Eric Helleiner, "Explaining the globalisation of financial markets: bringing states back in", *Review of International Political Economy* 2, 1995, pp. 315-341
  - 7 Bob Jessop, Neil Brenner and Martin Jones, "Theorizing socio-spatial relations", *Environment and Planning D: Society and Space*, 26, 2008, p. 13
  - 8 David Kahane, "Symposium: Diversity & Civic Solidarity Diversity, Solidarity and Civic Friendship", *Journal of Political Philosophy* 7, 1999, pp. 267-286, en: Barbara Prainsack and Alena Buyx, *Solidarity: reflections on an emerging concept in bioethics*, Nuffield Council on Bioethics, London, 2011
  - 9 Steinar Stjerno, *Solidarity in Europe*. Cambridge University Press, 2004
  - 10 Barbara Prainsack and Alena Buyx, op. cit.
  - 11 Steinar Stjerno, 2004, op. cit.
  - 12 Hilary Silver, "Social exclusion and social solidarity: Three paradigms", *International Labour Review* 133, 1994, p. 531
  - 13 Bob Jessop, Neil Brenner and Martin Jones, 2008, op. cit.
  - 14 Nieuwe vormen van solidariteit genereren vanuit een gedeelde verantwoordelijkheid voor de plaats waar men woont of die men gebruikt is de hypothese die verkend en getest wordt door het interuniversitaire onderzoeksconsortium DieGem (Diversiteit en Gemeenschapsvorming). Een deel van de argumentatie in deze tekst werd ontwikkeld in dialoog met de andere partners van dit consortium. Maken deel uit van het DieGem consortium: Stijn Oosterlynck (UA); Joke Van den Abeele, Danny Wildemeersch, Maarten Loopmans en Frank Moulaert (KU Leuven); Sven Devisscher (HoGent); Sami Zemni (UGent) en Pascal De Decker (Hogeschool W&K).
  - 15 Ash Amin, "Regions unbound: towards a new politics of place", *Geographiska Annaler B* 86, 2004, pp. 33-44
  - 16 J. Roberts, Timmons and Bradley C. Parks, 2009, op. cit.
  - 17 Pascal De Decker, "Samen denken over de Vlaamse ruimte. Analyse van de ViA Rondetafel 'Groen stedengewest' van 3 december 2010" pp. 21, edited by M. v. d. V. G. Afdeling Ruimtelijke Planning. Brussel, 2011
  - 18 Frank Moulaert and Farid Sekia, "Territorial innovation models: a critical survey" *Regional Studies* 37, 2003, 289-302
  - 19 Moulaert et al., forthcoming in 2012